

NİĞDE'DE OSMANLILAR DÖNEMİNE AİT İKİ HAMAM

Mehmet ÖZKARCI*

Özet

Bu çalışmamızda, Niğde'ye bağlı iki köyde yer alan *Hamamlı Köyü Hamamı* ile *Yeşilburç Köyü Hamamı*'ni tanıtacağız. Bu hamamlar, XIX. yüzyılda inşa edilmiş olup fonksiyonlarını kaybetmiştir. Hamamlı Köyü Hamamı ve Yeşilburç Köyü Hamamı; soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık ve sıcaklığa bitişik su deposu ile külhandan oluşur. İki hamamın sıcaklık bölümü, tromplu kubbeyle kapatılan kare planlı mekânlardan oluşur. Sıcaklık bölümlerinde halvetlere yer verilmemiş olup genel yıkanma yerleri olarak düzenlenmiştir. Türk hamam mimarisinde bu tip sıcaklık bölümlerine fazla rastlanılmamaktadır, bu özellikleriyle dikkât çekmektedir.

Anahtar Kelime: Niğde, Hamamlı Köyü Hamamı, Yeşilburç Köyü Hamamı

Abstract

Two Baths in Ottoman Period in Niğde

In this study I am going to present two baths founded in Hamamlı and Yeşilburç villages. These two baths were constructed in the XIXth century. Nevertheless, they lost their functions in due course of time.

Hamamlı Bath and Yeşilburç Bath are consist of dressing, warming, heating and grate rooms next to the water thank. The heating parts of the two baths were formed of square planned spaces that were coated with dome. There were no private rooms in the heating parts, however communal bathing places were constructed.

In Turkish bath architecture such heating parts were not prevalent a lot, for that reason it draws attraction with these characteristics.

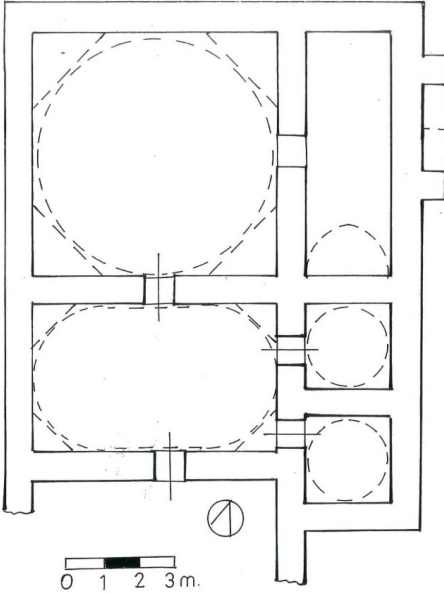
Key words: Niğde, Hamamlı Village Bath, Yeşilburç Village Bath

* Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk-İslâm sanatları Tarihi Anabilim Dalı.

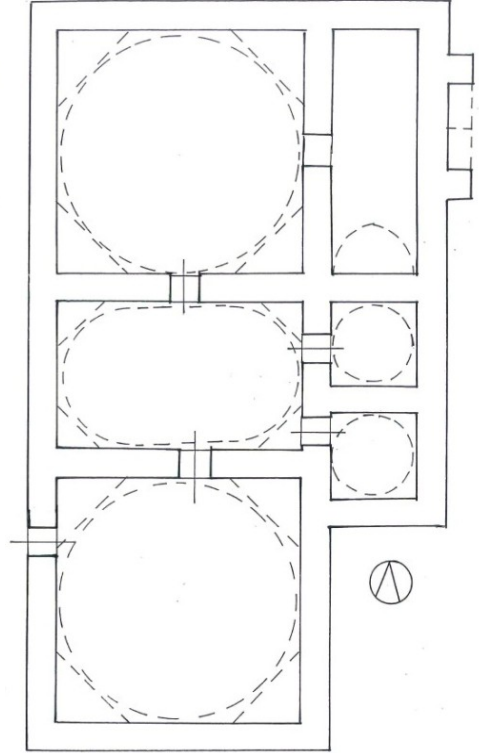
I-HAMAMLI KÖYÜ HAMAMI

Yapı, Niğde'ye 3 km. mesafede Hamamlı Köyü'nde yer alır. Hamamın inşâ kitabesi olmadığı için yapım tarihini bilemiyoruz. Fakat yapının mimarî özelliği ile çevredeki insanlardan aldığımız bilgilere göre yapının XIX. yüzyılda inşâ edildiğini sanmaktayız. Hamamlı Köyü Muhtarlığı'nın mülkiyetinde olan yapı, Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 13.09.1997 tarih ve 5539 sayılı kararıyla tescil edilmiştir.

Köyün merkezinde yer alan hamam fonksiyonunu kaybetmiş ve bakımsız hâlde bulunmaktadır. Hamamın soyunmalık ile külhan kısmı yıkılmıştır. Onarımlar sırasında batı cephesine payanda vazifesi gören yarı yüksekliğe kadar duvar örülmüştür (Fotoğraf: 1-3).

Çizim 1: Niğde- Hamamlı Köyü Hamamı, rölöve plânı.

Çizim 2: Niğde- Hamamlı Köyü Hamamı, restitüsyon plânı.

Niğde'de Osmanlılar Dönemine Ait İki Hamam

Yapı, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Dıştan yaklaşık 11.50 x 20.90 m. ölçülerindeki hamam; soyunmalık, ılıklik, sıcaklık, sıcaklığa bitişik su deposu ile külhandan oluşur (Çizim: 1-2).

Hamamın duvarlarında ince ve kaba yonu bazalt taşı; örtü sisteminde sarımsak renkte ince yonu taş; zemin döşemesinde ince yonu taş malzeme kullanılmıştır..

Yapının güney tarafına yerleştirilen soyunmalık kısmı tamamen yıkılmış olup, duvarların temel kalıntıları kısmen belli olmaktadır (Çizim: 1; Fotoğraf: 1, 3). Mevcut izlere göre soyunmalık kısmına doğu duvarında açılan kapıdan girildiği ve içten 6.80 x 6.80 m. ölçülerinde olduğu anlaşılan mekânın, sıcaklık kısmı gibi, tromplu kubbeyle örtüldüğünü sanmaktayız (Çizim: 2). Soyunmalığın kuzey duvarının ortasında açılan dikdörtgen kesitli kapıdan ılıklığa geçilir.

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen 4.05 x 6.75 m. ölçülerindeki ılıklik kısmı, köşelerden tromplarla geçilen oval kubbeyle örtülmüştür. Trompların arasında kalan duvar yüzeyleri sağır yuvarlak kemerlerle hareketlendirilmiştir. İç mekân örtü sisteminde açılan çok sayıda ışık gözüyle aydınlatılmıştır. ılıklığın doğu tarafına yan yana 2.35 x 2.42 m. boyutlarında ve pandantifli kubbelerle kapatılan iki hacim yerleştirilmiştir (Fotoğraf: 4-5). Kubbeler yaklaşık 0.60 m. yüksekliğinde sekizgen kasnakların üzerine oturmaktadır. Yıkama mahalleri olduğu anlaşılan bu hacimlere, ılıklik kısmından dikdörtgen kesitli birer kapıyla girilmektedir. ılıklığın kuzey duvarının ortasında açılan kapıdan sıcaklık kısmına geçilir.

Sıcaklık bölümü, 6.75 x 6.85 m. boyutlarında mekândan oluşur. Burada halvetlere yer verilmemiş, genel yıkama yeri olarak düzenlenmiştir. İç mekân köşelerden tromplarla geçilen kubbeyle kapatılmıştır. Trompların arasında kalan duvar yüzeyleri sağır yuvarlak kemerlerle hareketlendirilmiştir. Kubbe yaklaşık 1.20 m. yüksekliğinde sekizgen kasnağın üzerine oturmaktadır. İç mekânın aydınlığı, kubbede yer alan çok sayıda ışık gözleri ile sekizgen kasnakta açılan yaklaşık 0.30 m. çapında sekiz yuvarlak pencereyle sağlanmıştır. Sıcaklığın doğu duvarında sıcak su deposuna açılan küçük pencere bulunmaktadır (Fotoğraf: 6-8).

Sıcaklık kısmının doğu tarafına kuzey-güney doğrultusunda boydan boya uzanan 2.10 x 6.85 m. ölçülerinde ve beşik tonozla kapatılan sıcak su deposu yerleştirilmiştir. Su deposu ılıklik kısmındaki halvetin duvarına kadar uzanmaktadır. Deponun doğu duvarının yarısı yıkılmıştır (Fotoğraf: 2).

Sıcak su deposunun doğu tarafına yerleştirilen külhan kısmı tamamen yıkılmıştır. Sadece ocak kısmının yuvarlak kemeri belli olmakta ve ocak kısmının önemli bir bölümü toprak altında kalmıştır.

Hamam sade bir şekilde inşâ edilmiştir.

II-YEŞİLBURÇ KÖYÜ HAMAMI

Yapı, Niğde'ye 5 km. mesafede Yeşilburç Köyü'nde yer alır. Hamamın inşâ kitabesi olmadığı için yapım tarihini bilemiyoruz. Fakat gerek mimarî özelliği ve gerekse çevredeki insanlardan aldığımız bilgilere göre XIX. yüzyılda yapıldığını sanmaktayız. Yeşilburç Köyü Muhtarlığı'nın mülkiyetinde olan yapı, Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 04.07.2006 tarih ve 764 sayılı kararıyla tescil edilmiştir.

Köyün merkezinde yer alan hamam fonksiyonunu kaybetmiş ve harabe hâlde bulunmaktadır, fonksiyonunu ne zaman kaybettiğini bilemiyoruz (Fotoğraf: 9-10)). Özellikle cephe duvarlarındaki ince yonu bazalt taşları ile iç mekânın zemin döşeme taşları sökülerek çevredeki bazı evlerin inşaatında kullanılmıştır. Döşeme taşları da söküldüğü için sıcaklık bölümünün cehennemlik kısmı meydana çıkarılmıştır. Aynı zamanda iç duvarların sıvaları bile tahrip edilmiş, soyunmalık kısmının içi yaklaşık 1.00 m. yüksekliğinde toprakla dolmuştur.

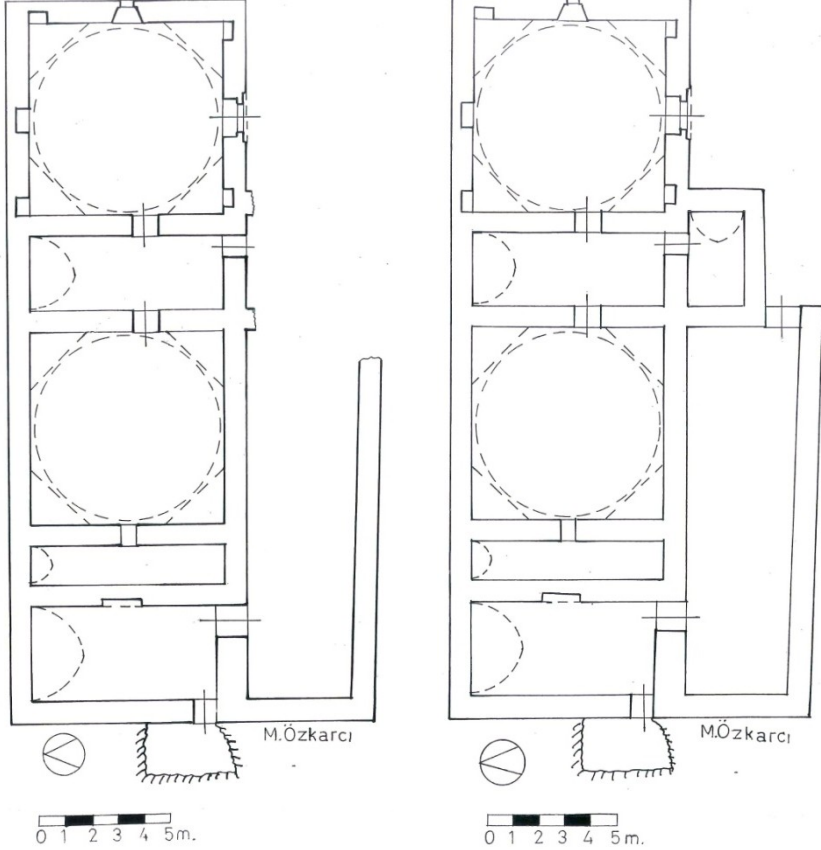
Arsanın topografik yapısına göre şekillenen hamam, Uzandı Deresi'nin aktığı vâdiye hâkim eğimli bir arazi üzerine doğu-batı doğrultusunda inşâ edilmiştir. Bundan dolayı yapının kuzey cephesi kısmen toprak içine oyularak yerleştirilmiştir. Dıştan yaklaşık 9.30 x 28.00 m. ölçülerindeki yapı aynı eksen üzerine yerleştirilen; soyunmalık, ılıklik, sıcaklık, sıcaklığa bitişik su deposu ile külhandan oluşur. Ayrıca külhan ve sıcaklık bölümünün ön (güney) cephesinde doğu-batı doğrultusunda uzanan ve içten yaklaşık 4.20 x 14.20 m. ölçülerinde üzeri açık bir mekân daha bulunmaktadır (Çizim: 3-4; Fotoğraf: 9-10).

Hamamın ön (güney) cephe duvar kaplamasında ve cümle kapısında ince yonu bazalt taşı; duvarlarda kaba yonu ve moloz taşı; örtü sisteminde sarımsak renkte ince yonu taş malzeme kullanılmıştır. Yapının zemin döşemesi sökülmüş olup burada da ince yonu taş malzemenin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Soyunmalık kısmına güney cephesinin ortasında açılan 1.14 x 1.82 m. ölçülerinde söveli ve lentolu kapıdan girilir. Kapının üst kısmına dikdörtgen kesitli küçük pencere, pencerenin de üst tarafına profilli silmeli çerçeve içerisine alınan niş yerleştirilmiştir. Girişin bulunduğu cephe profilli silmeli taş kornişle nihayetlenmekte ve böylece kapıya anıtsal bir görünüş vermeye çalışılmıştır (Fotoğraf: 11). Soyunmalık 7.45 x 7.50 m. ölçülerinde olup köşelerden tromplarla geçilen aydınlık fenerli kubbeyle kapatılmıştır (Fotoğraf: 12). Trompların arasında kalan duvar yüzeyleri sağır sivri kemerlerle hareketlendirilmiştir. Kubbe yaklaşık 1.80 m. yüksekliğinde sekizgen kasnak üzerine oturmaktadır. Böylece iç mekâna ferah bir görünüm kazandırılmıştır. Kubbe fenerinin altında yer alan şadırvan ile duvar kenarlarına yapılan soyunma sekileri günümüze gelmemiştir. İç mekân yaklaşık 1.00 m. yüksekliğinde toprakla dolmuştur. Doğu ve güney duvarlarında birer adet, kuzey duvarında ise iki adet olmak üzere toplam üç tane dikdörtgen kesitli dolap nişine yer

Niğde'de Osmanlılar Dönemine Ait İki Hamam

verilmiştir (Çizim: 4). Ayrıca güney duvarının batı köşesinde kahve ve çay pişirmek için yapılan basık kemerli ocak nişi bulunmaktadır. İç mekânın aydınlığı; kubbe feneri ile doğu ve güney duvarlarının üst kısmında birer adet, kubbe kasnağında da sekiz adet olmak üzere toplam on bir pencereyle aydınlatılmıştır. Fakat kasnaktaki iki pencere sonradan kapatılmıştır. Soyunmalığın batı duvarının ortasında açılan dikdörtgen kesitli kapıdan ılıklığa geçilir.

Çizim 3: Niğde- Yeşilburç Köyü
Hamamı, rölöve plânı.

Çizim 4: Niğde- Yeşilburç Köyü
Hamamı, restitüsyon plânı.

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen ve beşik tonozla kapatılan ılıklık 2.90 x 7.45 m. ölçülerindedir. Güney duvarının doğu köşesindeki kapıdan, 2.20 x 3.70 m. boyutlarında olduğu ve beşik tonozla kapatıldığı anlaşılan helâ ve traşlık

kısmına geçilmektedir. Fakat bu hacim yıkılmış olup, duvarların temel kalıntıları mevcuttur (Çizim: 3-4; Fotoğraf: 13-14). Ilıklığın batı duvarının ortasında açılan kapıdan sıcaklık kısmına geçilir.

Sıcaklık bölümü, 7.45 x 7.45 m. boyutlarında mekândan oluşur. Burada halvetlere yer verilmemiş, genel yıkanma yeri olarak düzenlenmiştir. İç mekân köşelerden tromplarla geçilen kubbeyle kapatılmıştır(Çizim: 4; Fotoğraf: 15-17). Trompların arasında kalan duvar yüzeyleri sağır sivri kemerlerle hareketlendirilmiştir. Kubbe doğrudan duvarların üzerine istinat ettirildiği için kasnağa yer verilmemiştir. İç mekânın aydınlığı kubbede açılan çok sayıda ışık gözleriyle sağlanmıştır. Sıcaklığın zemin döşeme taşları söküldüğü için cehennemlik kısmı meydana çıkarılmış ve döşeme taşlarının istinat ettiği desteklerde ortadan kaldırılmıştır. Duvarların sıvalarına varıncaya kadar tahrip edilmiş, duvarların içine yerleştirilen tuğla su künkleri ve tüteklikler belli olmaktadır. Sıcaklığın batı duvarında sıcak su deposuna açılan küçük pencere bulunmaktadır.

Sıcaklık kısmının batı tarafına kuzey-güney doğrultusunda boydan boya uzanan 1.47 x 7.45 m. ölçülerinde ve beşik tonozla kapatılan sıcak su deposu yerleştirilmiştir(Fotoğraf: 18). Deponun batı duvarının orta kısmı yıkılmıştır.

Sıcak su deposunun batı tarafına kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen ve beşik tonozla kapatılan 3.65 x 6.80 m. boyutlarındaki külhan kısmına güney duvarında açılan dikdörtgen kesitli kapıdan girilir (Fotoğraf: 10, 19). Kapı kısmen tahrip olmuştur. Külhanın ocak kısmı basık kemerlidir. Külhanın batı duvarının güney köşesinde açılan 0.78 x 1.20 m. ölçülerinde dikdörtgen kesitli kapıdan kayaya oyulmuş yaklaşık 2.00 x 3.00 m. boyutlarında mekâna geçilir.

Külhan ve sıcaklık kısmının ön (güney) cephesini kaplayan ve doğu-batı doğrultusunda uzanan içten yaklaşık 4.20 x 14.20 m. ölçülerinde üzeri açık bir mekân bulunmaktadır (Çizim: 4; Fotoğraf: 10). Külhan kısmına bu hacimden geçilmektedir. Bu mekân batı ve güney taraftan duvarla sınırlandırılmış olup doğu cephesinde olduğu anlaşılan giriş kısmı helâ ve traşlık bölümü ile beraber yıkılmıştır. Zeminde oluşan kar ve yağmur sularının dışarı gitmesi için güney cephe duvarında iki taş çörtene yer verilmiştir. Bu mekân odunluk olarak tasarlanmış olabilir.

Hamam sade bir şekilde inşâ edilmiştir.

DEĞERLENDİRME :

Hamamlı Köyü Hamamı ve Yeşilburç Köyü Hamamı; soyunmalık, ılıklik, sıcaklık ve sıcaklığa bitişik su deposu ile külhandan oluşur. Hamamlı Köyü Hamamı'nın soyunmalık ve külhan kısmı, Yeşilburç Köyü Hamamı'nın ise ılıklik kısmının bir bölümü yıkılmış olup kalıntıları günümüze gelmiştir

Niğde’de Osmanlılar Dönemine Ait İki Hamam

(Çizim: 1-4). Hamamlı Köyü Hamamı’nın soyunmalık kısmının, mevcut kalıntılara göre, tromplu kubbeyle örtüldüğünü sanmaktayız.

Hamamların soyunmalık kısımları tromplu birer büyük kubbeyle kapatılmıştır. Bu bölümler, hamamların mekân düzenlemelerinde yaygın bir eğilim olarak en büyük hacimlerinden biri olmaktadır. Türk hamam mimarisinde kubbenin XIV. yüzyıldan itibaren soyunmalıklarda kullanılan örtü sistemi olduğu gözlemlenir.

Ilıklık bölümleri enine dikdörtgen plânlı olup, Hamamlı Köyü Hamamı’nda tromplu oval kubbe ile Yeşilburç Hamamı’nda ise beşik tonozla kapatılmıştır(Çizim:2, 4; Fotoğraf: 5, 13). Ilıklık bölümlerinde beşik tonoz yaygın kullanılmakla beraber, oval kubbelere fazla yer verilmemiştir.

İki hamamın sıcaklık bölümü, tromplu kubbeyle kapatılan kare planlı mekânlardan oluşur. Sıcaklık bölümlerinde halvetlere yer verilmemiş olup genel yıkanma yerleri olarak düzenlenmiştir (Çizim: 1-4). Türk hamam mimarisinde bu tip sıcaklık bölümlerine fazla rastlanılmamaktır, bu özellikleriyle dikkât çekmektedir.

Büyük bir kubbeyle örtülü tek bir mekân hâlindeki sıcaklık bölümleri sayıca az da olsa Anadolu’da XIII. yüzyıldan beri görülmektedir. Alanya İçkale Hamamı (XIII. yüzyılın ilk yarısı), sekizgen plânlı sıcaklığı ile bu tipin en eski örneklerinden birisidir¹. Yine Alanya Alara Kalesi Hamamı (1224-1225)² ile Üsküdar Toptaşı Atik Valide Sultan Hamamı’nın (1583) sıcaklık kısımları birer kubbeyle kapatılmıştır³. Örnek verdiğimiz bu hamamların sıcaklık bölümlerinde halvetlere yer verilmemiştir. Bu özellikleriyle Hamamlı Köyü Hamamı ile Yeşilburç Köyü Hamamı’na benzemektedir.

KAYNAKÇA :

- Önge, Y. (1988), “Anadolu’da Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan’ın İnşa Ettiği Hamamlar”, *Mimarbaşı Koca Sinan –Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, I, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü

- Önge, Y. (1995), *Anadolu’da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü

¹ Önge, 1988, 411.

² Önge, 1995, 167.

³ Önge, 1988, 428.

Fotoğraf 1: Hamamlı Köyü Hamamı, güneydoğu taraftan görünüş.

Fotoğraf 2: Hamamlı Köyü Hamamı, kuzeydoğu taraftan görünüş.

Niğde'de Osmanlılar Dönemine Ait İki Hamam

Fotoğraf 3: Hamamlı Köyü Hamamı, güneybatı taraftan görünüş.

Fotoğraf 4: Hamamlı Köyü Hamamı, ılıklik kısmı.

Fotoğraf 5: Hamamlı Köyü Hamamı, ılıklik kısmının örtü sistemi.

Fotoğraf 6: Hamamlı Köyü Hamamı, sıcaklık kısmı.

Niğde'de Osmanlılar Dönemine Ait İki Hamam

Fotoğraf 7: Hamamlı Köyü Hamamı, sıcaklık kısmı.

Fotoğraf 8: Hamamlı Köyü Hamamı, sıcaklık kısmının örtü sistemi.

Fotoğraf 9: Yeşilburç Köyü Hamamı, güney taraftan görünüş.

Fotoğraf 10: Yeşilburç Köyü Hamamı, güney (ön) cephe.

Niğde'de Osmanlılar Dönemine Ait İki Hamam

Fotoğraf 11: Yeşilburç Köyü Hamamı, soyunmalık kısmına giriş.

Fotoğraf 12: Yeşilburç Köyü Hamamı, soyunmalık kısmı.

Fotoğraf 13: Yeşilburç Köyü Hamamı, ılıklik kısmı.

Fotoğraf 14: Yeşilburç Köyü Hamamı, ılıklik kısmı.

Niğde’de Osmanlılar Dönemine Ait İki Hamam

Fotoğraf 15: Yeşilburç Köyü Hamamı, sıcaklık kısmı.

Fotoğraf 16: Yeşilburç Köyü Hamamı, sıcaklık kısmı.

Fotoğraf 17: Yeşilburç Köyü Hamamı, sıcaklık kısmının örtü sistemi.

Fotoğraf 18: Yeşilburç Köyü Hamamı, sıcak su deposu.

Fotoğraf 19: Yeşilburç Köyü Hamamı, külhan kısmı.